ISSN: 0169-5819

ONS MARKENBOEK

Gorssel,oktober 1991
9e jaargang no. 4

ONS MARKENBOEK

is een uitgave van de Oudheidkundige Vereniging De Elf Marken in de gemeente Gorssel.

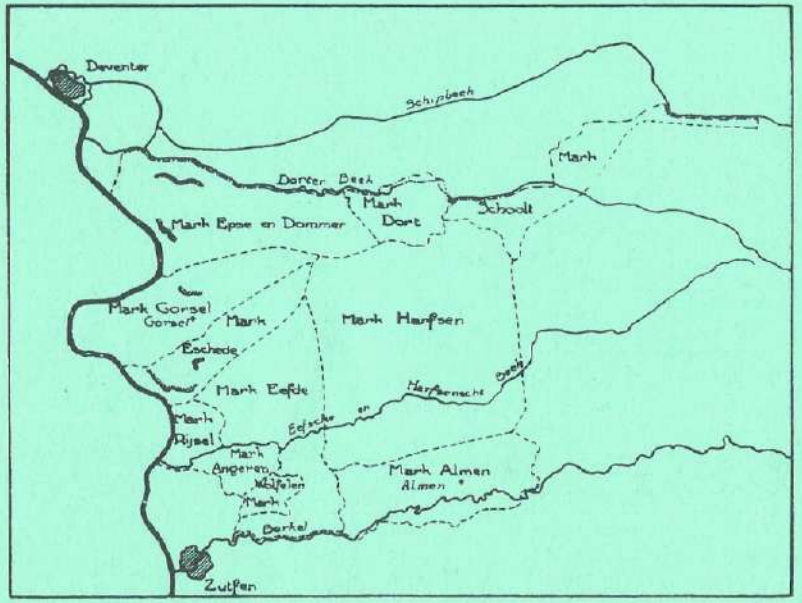

Kaartje van de vroegere marken in de gemeente Gorssel.

Deze vereniging werd opgericht op 27 september 1983, en heeft ten doel "de beoefening van de geschiedenis in het algemeen en in het bijzonder die van de gemeente Gorssel, waaronder mede wordt begrepen het grondgebied van de gehele, huidige en vroegere, burgerlijke gemeente Gorssel".

Het bestuur wordt gevormd door de leden:

Voorzitter	:	H.J. Jansen, Bargeweg 16, 7211 DC Eefde (tel. 05750-40785)
Secretaris	:	N. van Wijk, Hassinklaan 29, 7214 AB Epse (tel. 05759-1394)
Penningmeester	:	J. Bakker, Laakweg 6, 7218 AN Almen (tel. 05751-1620)

ONS MARKENBOEK

9e jaargang, no. 4, oktober 1991

INHOUD

blz.

Mededelingen van het bestuur en de redactie 2

De jaarlijkse fietstocht
door N. van Wijk 4

Pleidooi voor "goud, beladen met eenen wachttoren van azuur"
door H. Rol 5

Beeldmerk
door H. Meedendorp 6

Staring Instituut Doetinchem - wel eens van gehoord 10

Speurtocht naar het verleden
door P.J.G. Jeroense 12

Schelhout (1907)
door M.W. Enserink 14

Herinneringen aan de Eerste Wereldoorlog (1914-1918)
door J. ter Avest 17

De gemeenten Gorssel en Dorth in 1825
door H. Rol 19

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR EN DE REDACTIE

Op 1 oktober 1991 was het dan eindelijk zo ver, dat onze vereniging kon beschikken over een eigen onderkomen. Met medewerking van het gemeentebestuur hebben we vanaf die datum een gedeelte van de voormalige kleuterschool te Harfsen gehuurd. Hierin kunnen we de aan "De Elf Marken" geschonken oude gebruiksvoorwerpen onderbrengen en de locatie tevens gebruiken als vergaderruimte. Tot heden werd hiervoor in "Ons Huis" te Almen ruimte gehuurd.

Inmiddels naderen we het aantal van vijfhonderd leden. De medewerking aan de Sint Jaopiksviering op camping "De Vlinderhoeve" verhoogde het ledenaantal met veertien.

Naar aanleiding van de oudheidkundige vondsten in het plan "Waterdijk" te Epse lijkt het ons raadzaam te komen tot een archeologische werkgroep binnen onze vereniging. In verband hiermee verzoeken wij u, mocht er in uw dorp sprake zijn van nieuwbouw, een van onze bestuursleden hiervan in kennis te stellen. In samenwerking met de archeologische vereniging "Deventer e.o." kan dan worden vastgesteld of onderzoek in archeologisch opzicht wenselijk is.
Binnenkort zal het gevondene te Epse in de hal van het gemeentehuis worden geexposeerd.
In verband met het hier bovenstaande wordt op

DINSDAG, 26 NOVEMBER A.S.

in zaal "De Pessink" te Epse een lezing gehouden over archeologische vondsten in de gemeenten Deventer en Gorssel e.o. Aanvang 20.00 uur.

Verder delen we u mee, dat op

DINSDAG, 12 NOVEMBER A.S.

in zaal "Buitenlust" te Harfsen onze eerste dialezing van het seizoen zal plaats vinden. De heer H.J. Jansen hoopt ons die avond iets te vertellen en te laten zien over de marken Dorth en Schoolt. We beginnen om 20.00 uur.

Over de andere avonden hopen we u te informeren in het januarinummer van dit blad.

Vanaf 1 januari 1992 wordt het secretariaat van "De Elf Marken" overgenomen door de heer W.v.d. Kamp, Lochemseweg 38, 7214 RK Epse, tel. 05759-3037.

Kopij voor het volgende nummer dient uiterlijk 1 december 1991 bij de redactiecommissie binnen te zijn.

DE JAARLIJKSE FIETSTOCHT

N. van Wijk

Begunstigd door mooi fietsweer nam een veertigtal van onze leden op 24 augustus j.l. deel aan een tocht langs allerlei historische bezienswaardigheden. Gestart werd bij het in 1989 in gebruik genomen fietsveer Dommerholt. De overtocht ging zeer vlot en binnen het kwartier kon men op het grondgebied van de gemeente Voorst in twee groepen de tocht beginnen.
Achtereenvolgens kregen de deelnemers geschiedkundige gegevens over de volgende objecten: 't vroegere benedenveer, uitspanning "De Houtwal", het drijvende zwembad, bezittingen van Staatsbosbeheer, de batterij "Kostverloren", enige monumentale boerderijen, zoals "De Kribbe", "Het Slijkhuis", "De Zandweide", "De Houtwal" (de laatste drie behoren tot het landgoed "De Poll"), het bovenveer en natuurlijk de ruine van slot "Nijenbeek". Ook werd aandacht besteed aan de gedenksteen "Bevrijding 1945".
Als laatste kwam de kerk in Wilp aan de beurt. Met zeer veel interesse werd de geschiedenis van deze kerk (verteld door de koster, de heer van Triest) gevolgd.
Omstreeks 765 werd door Lebuinus hier een houten kerkje gesticht, dat later door de Noormannen is verbrand. Het Romaanse gedeelte van het huidige gebouw dateert uit de elfde eeuw en is uit tufsteen opgebouwd. Het had, volgens teruggevonden resten, een halfronde apsis. Het Gotische deel is van latere datum. Bij de bevrijding in 1945 werd het geheel zwaar beschadigd. Bovendien waren de beide luidklokken door de Duitsers weggehaald. Later zijn ze onbeschadigd teruggevonden en in de, tussen 1949 en 1952 grondig gerestaureerde, kerk aangebracht.
Na zich in het tegenover de kerk gelegen cafe Dieperink te hebben verpoosd, begaf men zich weer op de fiets en ging over de Wilpse Klei pontwaarts. Na enig oponthoud door de onwillige pont, bereikte men weer de Gorsselse IJsseloever. Hierbij moet opgemerkt worden, dat enkelen de Wilhelminabrug in Deventer hebben gekozen.

Een persoonlijk verslag van deze tocht vindt u verderop in deze uitgaaf.

PLEIDOOI VOOR "GOUD, BELADEN MET EENEN WACHTTOREN VAN AZUUR"

H. Rol

Toen ik in Gorssel kwam wonen heb ik mij terstond voorgenomen mij niet met de gemeentepolitiek te bemoeien. "Die mensen hier hebben er best iets moois van gemaakt", zo redeneerde ik, "die zitten bepaald niet op een westerling te wachten om ze te vertellen hoe het volgens hem zou moeten". Ik heb mij daar steeds zeer wel bij bevonden, totdat ik een week of wat geleden werd geconfronteerd met het nieuwe Gorsselse logo: een voor een logo veel te uitgebreide compositie in voornamelijk groen en blauw.
Natuurlijk, dat zijn de kleuren voor bos, gras en water; zelfs de dorste gemeente in den lande kan daar vandaag de dag niet omheen. Stel je voor, dat een kunstenaar in zijn logo-ontwerp een rokende schoorsteen zou plaatsen; naar mijn ouderwetse smaak nog altijd het symbool voor de activiteit, waaruit alle welvaart ontstaat. Hij, de vuilak, zou toch worden weggehoond!
Wat mankeerde er in hemelsnaam aan het de gemeente Gorssel op 1 april 1853 verleende gemeentewapen: "Van goud, beladen met eenen wachttoren van azuur"? Als logo, als herkenbaar en compact beeldmerk van de gemeente is dit toch veel effectiever dan de nu ingevoerde abstracte ontsiering?
Het woord "pleidooi" in de titel van dit artikeltje is eigenlijk onjuist; ook al gezien de niet geringe kosten hebben wij hier te doen met een voorlopig onomkeerbaar feit. "Hartekreet uit de minderheid" was dus wellicht beter geweest, maar de titel is al zo lang.
"Minderheid", is dat trouwens wel zo? Persoonlijk heb ik weinig bijval voor het nieuwe logo, de nieuwe huisstijl van de gemeente ontmoet; het moet hier gaan om een wel zeer zwijgzame meerderheid!
Misschien is "pleidooi" toch juist: een "pleidooi voor de toekomst". Als het nieuwe gemeente-aardewerk nu eens de weg is gegaan van vrijwel alle keramiek - gewoon kapot gevallen - en het drukwerk net op is, zou het dan toch geen aanbeveling verdienen het Gorsselse wachttorentje in ere te herstellen? Het huidige "logo" kan dan, geplakt op een zwart velletje, als "historische vergissing" in het gemeente-archief worden opgenomen. We hebben dan toch de "zwarte bladzijde", die ik tot dusverre niet in dit archief heb kunnen vinden!

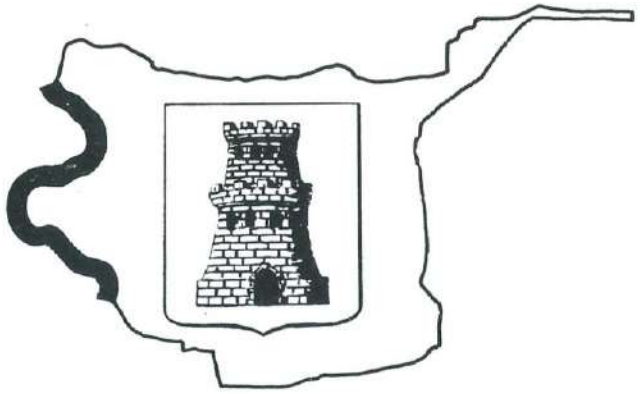

BEELDMERK

H. Meedendorp

De gemeente heeft zich een nieuw "beeldmerk" aangemeten.
Tot voor kort was dit het gemeentewapen met de officiele beschrijving: " een schild van goud, beladen met eenen wachttoren van azuur". Dit gemeentewapen blijft wel bestaan maar verdwijnt uit het dagelijks gebruik.
Vermoedelijk zullen diegenen, die niet met de geschiedenis van Gorssel op de hoogte zijn, bij het zien van het gemeentewapen denken aan een kasteel of vestingtoren. In werkelijkheid is er gedacht aan een koer- of wachthuis dat vroeger aan de weg van Gorssel naar Deventer heeft gestaan (overigens op Deventer grondgebied). Op een afbeelding van het koerhuis, zoals dat er voor 1866 zou hebben uitgezien, gemaakt door A.A.E. van 't Zant en opgenomen in de collectie van museum De Waag te Deventer, lijkt dit koerhuis op geen enkele wijze op de wachttoren van het gemeentewapen.
Zonder uitleg is het vaak erg moeilijk om "beeldmerken" zoals gemeentewapens, te begrijpen. Maar wapenafbeeldingen zijn herkenningstekenen, waarmede men zich overal in de wereld met "vliegend vaandel en slaande trom" reeds eeuwen heeft bediend.
Maar eeuwen wil niet zeggen eeuwig. En na bijna anderhalve eeuw meent ons gemeentebestuur met de tijd, en met andere gemeenten, mee te moeten gaan in de rage om op een andere wijze herkenbaarheid naar voren te brengen.

Een nieuw beeldmerk dus, waar men nog minder dan met een wapen zonder toelichting uitkomt. De hartekreten van de heer Rol in dit nummer en van de heer Veenendaal in De Gids zijn wel te begrijpen. Want vooral in zwart/wit afgedrukt kan men met de nieuwe afbeelding nergens heen.
Maar gekleurd is het een kunststuk waar milder tegenaan kan worden gekeken. Helaas kunnen geen gekleurde afbeeldingen in Ons Markenboek worden opgenomen. Vandaar dat ik zal trachten bijgaande afdruk op kleur toe te lichten.
De kronkelstreep is donkerblauw: het "gearceerde" gedeelte groen met witte vierkantjes, rondjes en driehoekjes; de cirkelvorm is overwegend groen met wat blauw en geel, terwijl op drie eindpunten een rood driehoekje voorkomt.

Als toelichting nemen we uit een door burgemeester en wethouders verstrekte brochure over de huisstijl het volgende over:

"De vorm van het beeldmerk is een compilatie van verschillende vormelementen, een structuur van cirkels, vierkanten en driehoeken. Samen suggereren deze vormen het landschappelijk karakter van de gemeente Gorssel. De rode driehoeken in het beeldmerk hebben een geografische betekenis, op sommige toepassingen zoals de vlag wordt de ligging van Gorssel vermeld, 52 graden noorderbreedte en 6 graden oosterlengte."

"Het nieuwe beeldmerk wordt uitgevoerd in de, voor de gemeente Gorssel geselecteerde kleuren, groen, blauw, rood en geel, waarbij het frisse groen de boventoon voert.
Gorssel vormt de "groene long" tussen de steden Deventer en Zutphen.
De westelijke grens wordt bepaald door de Gelderse IJssel. Deze kenmerken waren, naast het gestelde in het programma van eisen, belangrijke uitgangspunten bij het ontwerpen van het nieuwe beeldmerk."

"Met het invoeren van de nieuwe huisstijl zal het oude gemeentewapen uit het dagelijks gebruik verdwijnen. Het oude wapen bestaat uit "een schild van goud, beladen met eenen wachttoren van azuur". Dit officiele wapen past niet meer in ons tijdsbeeld en er zijn in de loop der jaren diverse varianten in omloop gebracht. Een recent voorbeeld hiervan is de afbeelding van het wapen binnen de contouren van de gemeente, in de volksmond beter bekend onder de naam 'carbonaatje'."

Of u, na verkregen uitleg, anders tegen het beeldmerk aan gaat kijken is een kwestie van persoonlijke smaak.
In kleur afgedrukt op papier en op een koffiekopje geeft het een bijzonder cachet. Als kunstuiting zeer geslaagd en bij gemeentelijke geldnood misschien te gebruiken voor een handeltje in exclusief serviesgoed. Men zal dit overal in het land kunnen verkopen, in tegenstelling tot serviesgoed voorzien van het gemeentelijk wapen. In zwart/wit afgedrukt blijft een wachttoren van azuur echter een wachttoren terwijl de nieuwe groene long versmelt in de kleuren van een omgeploegd veld. Dan past het carbonaatje beter.
De blauw/gele gemeentevlag is ook vervangen. Er is een groene vlag met het beeldmerk voor in de plaats gekomen. En daar een groene ondergrond geen groene stippen verdraagt, zijn deze laatste "witgewassen".

Gorssel, groene long tussen Deventer en Zutphen. Als het gemeentebestuur dit niet alleen als punt nummer één in vaandel en beeldmerk, maar ook in bestuurlijk beleid vooropstelt, dan is dat een goed teken. Misschien kan het bedrag van de eenmalige kosten, verbonden aan de nieuwe huisstijl, in het vervolg jaarlijks worden besteed voor het geven van een nieuwe dimensie aan groen in de gemeente. Hetgeen iets anders is dan alleen gemeentelijk groen.

Over het koerhuis en het gemeentewapen zijn in Ons Markenboek artikelen opgenomen in de nummers een en twee van de tweede jaargang (1984) respectievelijk geschreven door de heren H.J. Jansen en W. Heitling.

Noot redactie:

Gezien verschillende reacties over het onbegrijpelijke nieuwe beeldmerk van de gemeente, die ook de redactieleden bereikten, meenden wij een aanvulling op het artikel van de heer Rol te moeten geven. Dat deze aanvulling zich niet strikt beperkt tot zakelijke omschrijvingen zij ons vergeven.

STARING INSTITUUT DOETINCHEM - WEL EENS VAN GEHOORD

Veel is er over hem geschreven; bustochten en speciale avonden waren aan hem gewijd. A.C.W. Staring, de bekende dichter, geboren in Gendringen, stierf ruim 150 jaar geleden op "De Wildenborch" in Vorden. Een goed moment om na afloop van het Staringjaar de aandacht te vestigen op het Staring Instituut.

Wat doet het Staring Instituut? Het is een centrum voor het streekeigene in Achterhoek en Liemers. Het is een centrum van en voor de streekbewoners.
Sedert 1979, toen het Instituut werd opgericht, is er veel onderzoek verricht op het terrein van dialecten (Woordenboek van Achterhoekse en Liemerse Dialecten, kortweg WALD), veldnamen, folklore, lokale en regionale geschiedenis, oorlogsgeschiedenis, natuur en landschap etc. Over al die onderwerpen zijn tal van publikaties verschenen die bij het Staring Instituut en plaatselijke boekhandel te koop zijn.

Het Staring Instituut beschikt over een uitgebreide bibliotheek met boeken en tijdschriften op alle bovengenoemde terreinen. Een belangrijke collectie daarbinnen is die van de Oudheidkundige Vereniging "De Graafschap". Daarnaast beschikken wij over een uitgebreide foto- en diacollectie, een kranteknipselverzameling en veel genealogisch materiaal is aanwezig. De leeszaal is op werkdagen geopend van 9.00 tot 16.30 uur en voor iedereen vrij toegankelijk

Het Staring Instituut heeft uw sympathie en uw steun nodig: u kunt "schaorpaol" worden door een donatie van minimaal f. 25,- per jaar. Daarvoor ontvangt u vier keer per jaar de periodiek "Den Schaorpaol" en krijgt u 15% korting op alle publikaties van het Staring Instituut. Bovendien ontvangt u, naar keuze, een van de volgende publikaties van het Instituut gratis.

1. H. Belterman (1989), De belaevenissen van Luukes Hein. Dia-lectverhalen.
2. Hans de Beukelaer (1988), In naam van Oranje: de historie en het functioneren van de Oranje-verenigingen in Achterhoek en Liemers.
3. G.H. Deunk (1982), Nieuw Winterswijks woordenboek.

4. Kerkbook veur Achterhook en Liemers (1988). Psalmen en gezangen in de diverse dialecten van Achterhoek en Liemers.
5. Hendrik Lansink (1988), De druventros. Dialectverhalen.
6. Liemerstrio: drie dichters (1989).
   Een bundel van drie Liemerse dichters aan wie door de Stichting Kunstprijs Oost-Gelderland de Jaromir 1989 werd toegekend.
7. A.H.G. Schaars (1984), De mens en zien huus.
   Dl. 1. Dialectwoordenboek.
8. A.H.G. Schaars (1987/89), De mens en de weerld.
   Dl. 2a en dl. 2b.
9. Bart Sorgedrager en Ruud van Wezel (1988), IJzer aan de Oude IJssel: wonen en werken van gieterijpersoneel langs de Oude IJssel 1880-1980.
10. Henk Krosenbrink (red.) (1989), Wij, de jongens overzee.
    Belevenissen van oud-militairen uit Achterhoek en Liemers die in de periode najaar 1945 tot eind 1950 hun diensttijd doorbrachten in Nederlands-Indie.

U kunt zich schriftelijk of telefonisch aanmelden als donateur onder vermelding van het nummer van de publikatie die u als cadeau wenst te ontvangen. U betaalt alleen de verzendkosten. Het boek wordt u toegezonden na betaling van de donatie. U krijgt daarvoor een acceptgiro.

Postadres : Postbus 686, 7000 AR Doetinchem
Bezoekadres: Grutstraat 31, 7001 BW Doetinchem,
tel. 08340-32831.

SPEURTOCHT NAAR HET VERLEDEN

P.J.G. Jeroense

Terwijl ik aan de preek voor de volgende morgen bezig was, gaf mijn horloge tot mijn schrik vijf voor half twee aan. Zonder te aarzelen rende ik naar beneden, griste mijn portemonnee uit de kast en besteeg de enige goede fiets die ons huishouden rijk is richting het Gorsselse "fietsveer". De afstand in snel tempo afleggend naderde ik de plaats van bestemming. Ik was benieuwd naar de samenstelling van de groep historische fietsers. Zou ik weer de jongste zijn, schoot het door mijn hoofd? Toen de meute bij het veer op mijn netvlies viel, ontwaarde ik zowaar ook een aantal niet grijze hoofden. De belangstelling voor de vroede voorvaderen leeft dus evenzeer bij een aantal jongeren. Opgelucht haalde ik adem, ook omdat nog niet iedereen de overtocht over de IJssel had gemaakt.
Na wat handen te hebben geschud en opmerkingen over de dreigende lucht te hebben gewisseld, werd de overtocht gewaagd. Voor mij een bijzondere gebeurtenis, aangezien dit de eerste keer was dat ik van het veer gebruik maakte. Als Zeeuw voel ik me thuis op het water, maar met argwaan bekeek ik de omvang van het Gorsselse veer. Een paar golven met meer dan normale omvang had de lading zonder al te veel moeite een nat pak kunnen bezorgen. Mijn argwaan ten opzichte van het veer is er, gezien de gebeurtenissen later op de dag, niet minder op geworden. Maar daarover later. Eenmaal aan de overkant nam de speurtocht naar het verleden een aanvang.
Onze reis door vroeger eeuwen werd uitstekend begeleid door de heren Jansen en Van Wijk. Zonder hen zou ik menige bult in het landschap over het hoofd hebben gezien. Zo wezen zij mij op de contouren van een fort uit de tachtigjarige oorlog. De naam van het fort is me ontschoten, maar dat is me wel vergeven. Na een korte uiteenzetting fietsten we richting de ruine van Nijenbeek. Doordat het tempo goed was bij te houden, ik had mijn fiets maar in de eerste versnelling gezet, kon er veel aandacht worden besteed aan het bestuderen van het bij tijd en wijle schilderachtige landschap. Overal ontdekte je leuke doorkijkjes en regelmatig werd je verrast door een monumentale boerderij. Het leek wel of je door een levend schilderij van Ruysdael reed.
De overblijfselen van slot Nijenbeek nodigden sommigen van de groep uit tot halsbrekende toeren. De ruine was nog slechts een schim van wat het ooit was geweest. Maar met wat fantasie zag je

zo de jonkvrouwe statig aan je voorbij trekken. Het is te betreuren dat aan het verdere verval geen halt wordt toegeroepen. Menige Gorsselaar schijnt een steen van Nijenbeek als souvenir op de schoorsteenmantel te hebben staan pronken. Na een laatste blik geworpen te hebben op wat nog restte van een eens trotse burcht, togen wij naar Wilp.
In de kerk van Wilp werden we verwelkomd door de trotse koster van deze kerk. In een enthousiast verhaal ging hij ons voor in de geschiedenis van "zijn" kerk. Vooral de combinatie van een romaans voorportaal en een gotisch schip is mij bijgebleven. Natuurlijk konden velen het niet nalaten de toren te beklimmen. Na een blik geworpen te hebben op de majestueuze pastorie, zelfs voor Gorsselse begrippen stevig uit de kluiten gewassen, konden we, behalve een van onze begeleiders die zich het gerstenat goed liet smaken, genieten van een welverdiend kopje koffie. Daarna wachtte de reis naar huis. De speurtocht was bijna ten einde ...
De stemming onder de groep veranderde licht toen bleek dat het veer niet langer capabel bleek de oversteek te maken. Voor de een betekende dit een welkome mogelijkheid een lekke band te kunnen plakken. Anderen keken wat aarzelend heen en weer. Ook nu bleek de afhankelijkheid van de techniek. De afstand tot Gorssel leek groter dan ooit. Het wachten verleerd, besloot een aantal fietsers niet langer lijdzaam toe te zien maar het eigen lot ter hand te nemen. Onder deze groep bevond zich eveneens ondergetekende. In ijltempo, nu de grootste versnelling gebruikende, snelden wij richting Deventer. Al snel konden we de Lebuinus achter ons laten en zagen we het groene lover van Gorssel. Net terwijl wij het dorp binnenreden, werden de eersten door het gerepareerde pontje aan wal gebracht. Voor niets gefietst? Welnee, zo hadden we de speurtocht nog even uitgebreid.
De studeerkamer weer binnenlopend viel mij de parallellie op tussen de vorm van het landschap en het gelaat van de mens. Wanneer je niets weet van de geschiedenis van een landerij, dan zie je niets dan wat bulten en sloten. Eenmaal bekend met het verhaal, gaat het landschap spreken, wordt het interessant en onderhoudend. Zo ook met het gelaat van de mens. Als je de geschiedenis weet van degene die voor je staat, dan gaan de rimpels leven, vertelt iedere lijn je een verhaal. Een goed thema voor een preek. Wie weet hoort u er nog eens iets van.
Enthousiast gemaakt door deze eerste kennismaking geef ik me bij deze alvast op voor de fietstocht van volgend jaar. Dan laat ik wel mijn portemonnee thuis, want alles bleek, tot grote vreugde van iedereen: gratis. Gezien de verbaasde gezichten een unicum in de geschiedenis van "De Elf Marken".

SCHELHOUT
(1907)

M.W. Enserink

Over zijn jongensjaren (rond 1870) schreef meester Heuvel:

"Ieder jaar hadden we een stuk akkerheg of een akkermaalsboschje te schillen en zoo kwamen we in 9 jaar rond. Ieder jaarportie noemde Vader een "houwe". In den winter moest het hout, dat te Mei over een jaar vallen moest, gesnoeid worden.
(.....) Ginds staan drie "boskers" aan de klopbank, een langen boomstam op vier pooten. Ze zijn met het klopbijltje in de weer. Een eindje verder in het Meibosch houwt Vader met de groote bijl de stammen neer en kapt ze voor de knie, die met een leeren band is omgespt, in afgepaste stukken.
(.....) De schillers kloppen met den rug van het bijltje zoolang over de heele oppervlakte van den knuppel, dat de bast zoo goed als los ligt.
Dan steken ze met den scherpen kant van het bijltje er onder om hem geheel te lossen. Het afgestroopte jasje, den eekkoker, leggen ze onder de klopbank; het witte houtje werpen ze op den hoop "schelhout". (.....)
Een geur van looizuur zweeft er om de klopbank.
.....
De meibosch-campagne duurt een paar weken.
Iederen morgen als de zon zoo tegen vier uur oprijst, ziet ze de schillers al aan de klopbank en allerwege in de heggen om de bouwkampen en in de akkermaalsbosschen klinkt hun geklop door de ochtend-stilte. "

Heuvel, H.W.
Oud-Achterhoeksch Boerenleven,
het hele jaar rond.
Deventer

Berend Enserink, die samen met twee broers in 1907 begon te boeren op "De Huurne", kwam uit Eefde en wist van huis uit dus weinig of niets van bossen, laat staan van "eekschellen", maar dat is voor ons prettig, want alles wat voor hem nieuw of merkwaardig was, schreef hij in zijn dagboek. Bij de Huurne trof hij ook wat "akkermaalshout" aan. Denk nu niet aan wat kreupelhout bij de

akker, waar je tussen het landwerk door je maaltje kon inlassen, want het woord "akkermaal" betekent: heg die tot afscheiding diende en "maal" is hier "teken, grensteken".
Wat met dat eikehout te doen? De buren hebben hem uit de droom geholpen en hij schreef op:
17 mei: Wolbrink begonnen te schellen.
27 Mei: 14 voer a f. 7,- 't voer schelhout had Groot Reeve.
Ook voor de Huurne kwam al geldelijk gewin in zicht, want:
31 Mei: Wolbrink wou de kwadden wel kopen.

Lang zoeken naar de betekenis van "kwadden" leverde mij niets op, maar mijn broer Gerrit (geb. 1913) vond voor mij in "Twentse woorden en gezegden":
"Onder kwadden verstond men "sneujholt" (snoeihout), ook van geschilde dunne eikeboompjes de dunne takken. Kwadden was dus in het algemeen gezegd wat rommelig hout. Soms noemde men het ook wel sprikken, dunne takken uit een takkebos om het vuur aan te maken. Als er veel wind was geweest zei moeder: "Jan ga eens kwadden of sprikken oprapen of harken". Het was dus geen waardevol hout. Het was per vimme (100 bosjes) niet veel waard, ofschoon het graag gebruikt werd om een vuur aan te maken. "

Over de prijzen van het schelhout, niet te verwarren met de waardevolle eikeschors en de vrij waardeloze kwadden, vernam Berend nog dezelfde dag:
(31 mei): Een voer schelhout doet f. 6,- a f. 7,- (weegt 140 pond per mud), 2,5 mud van 't voer a f. 3,- per mud, dus voor f. 7,50 van 't voer; 14 bos eik wordt gescheld voor een mud.
Over het verdere verloop van deze voor de Huurne-jongens nog vreemde oogst vermeldt het dagboek:
3 Juni: Wolbrink met schellen gedaan gekregen.
4 Juni: Wolbrink de kwadden gekocht voor f. 1,50 (zelf opbinden) de vim. Gewoonlijk wordt er zoo'n 60 a 70 bossen van 't voer hout gekregen.
12 Juni: Wat van den eek binnengehaald.
14 Juni: Eek binnengehaald.
17 Juni: 645 KG eikenschors voor v.d. Meij naar Dommerholt gebracht. (Tijdens zijn lezing op 14 mei 1991 over de IJssel heeft Henk Jansen uitleg gedaan en een foto vertoond van de eekschuur van Dommerholt, dienende voor opslag en bewerking van den eek.)
Vader en moeder op de Huurne geweest; we zouden schelhout maar naar Jansen brengen. Wolbrink had 3 vim en 3 bos.

18 Juni: 3 vim schelhout naar Jansen gebracht.
22 Juni: Jan vracht gras gebracht en laatste schelhout (samen was 't 4 1/2 voer en 3 bos) meegenomen.

Over kwadden werd nog vernomen:
25 Juni:De kwadden konden ze op de verkoop niet kwijt worden, een 30 percelen niet om Groot-Mensink-kamp. Beltman, Slagman en de andere Beltman hadden ze voor een prikje.

Maar afspraak is afspraak: Wolbrink had ze van de Huurne gekocht voor f. 1,50 per vim en dat bleef zo:
2 Juli: Met Wolbrink afgerekend: 4 1/2 en 3 bos = f. 18,12; gaat af voor 3 vim kwadden f. 4,50 en 500 planten 1 1/2 cent de 100, dus f. 13,- betaald.

En hiermee eindigt het verhaal van het "meihout". Een beetje vreemd is, dat in de volgende jaren in de kasboeken van de Huurne generlei opbrengsten van eikenschors of schelhout, zelfs niet van de kwadden voorkomen. Maar ja, in 1927 constateerde meester Heuvel wat spijtig over "de Meibosch":

Ook dat Achterhoeksch meitafereeltje is zoo goed als verdwenen. De eek is te goedkoop en het arbeidsloon te duur, om het schillen nog lonend te maken.

HERINNERINGEN AAN DE EERSTE WERELDOORLOG (1914 - 1918)

J. ter Avest
(bewerkt door de redactie)

"Als men verre reizen doet, kan men veel verhalen", is een vaak gebruikt gezegde. Hetzelfde geldt, wanneer men het geluk heeft een wat hoge leeftijd te bereiken. En daar ik niet zo piepjong meer ben, kan ik hieronder enige herinneringen weergeven die ik nog heb van de Eerste Wereldoorlog.

Hoewel ik bij de wapenstilstand op 11 november 1918 nog maar acht jaar was, liggen enkele zaken me nog goed in het geheugen. Zoals het gebruik door de Duitsers van hun kanon, de "Dikke Bertha" bij Luik en verder in Belgie. Het geluid hiervan kon je in Eefde duidelijk horen.
Daar Nederland in deze oorlog een neutrale houding kon bewaren, kwamen er in ons land veel Belgische vluchtelingen. Leo Lensen en Willy Heitling schreven in het Zutphens Dagblad van 8 oktober 1988, dat er in Eefde, Almen en Laren honderd vluchtelingen moesten worden ondergebracht, hetgeen ook gebeurde. Ik herinner me dat er ook vluchtelingen in de Wilhelminaschool te Eefde onderdak hadden gevonden. Omdat wij dicht bij de school woonden mocht mijn vader de etensresten ophalen voor varkensvoer. Dat gebeurde elke avond en ik moest mee om het paard vast te houden. Een paard is altijd rustig als er iemand bij staat ...
Soms mocht ik van mijn vader in de lokalen kijken, wat ik erg interessant vond. De Franse taal vond ik prachtig, maar helaas heb ik het zelf niet verder gebracht dan het tellen in het Frans tot twintig.
In Almen gaf de geestelijke verzorging nogal wat problemen, daar de vluchtelingen allemaal rooms-katholiek waren en er in Almen geen katholieke kerk was, evenmin als in de nabijheid.
Ook was het financieel geen vetpot, al zijn de centen van toen niet met de dubbeltjes van nu te vergelijken. Een volwassen persoon kreeg eerst 30 cent per dag, later 35 cent. Een kind van 12 jaar kreeg 20 cent volgens mijn herinnering. Andere bedragen zijn me niet meer bekend.
Bij aankomst in Nederland kreeg men een eenmalige uitkering. Voor een gezinshoofd was dat f. 10,- en ieder gezinslid kreeg f. 5,-.

Afhankelijk van de gemeente, waar men woonde was de ondersteuning voor Nederlanders, die deze nodig hadden, in die dagen ook niet hoger dan f. 4,50 of f. 5,- per week. Waren de inkomsten f. 7,- per week of meer dan kwam men niet voor steun in aanmerking. Er werden ook steunpenningen uitgegeven van verschillende waarde. Ik herinner me nog een opschrift "Steunpenning 1914". Tenslotte kan ik nog melden dat voor de Belgische vluchtelingen uit een groot gebied rondom Deventer in deze plaats een noodziekenhuis in gebruik was.

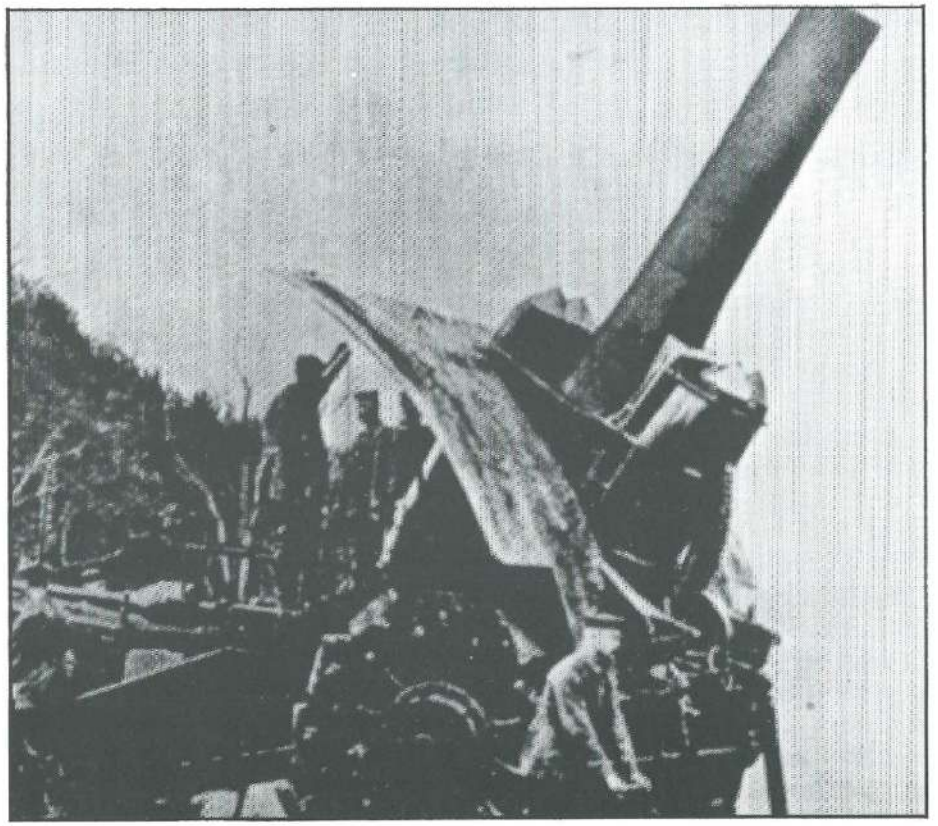

Dikke Bertha (uit: 14-18, De eerste Wereldoorlog, band2)

DE GEMEENTEN GORSSEL EN DORTH IN 1825

H. Rol

No. 2326/15

2e. Afdeeling.

ARNHEM, den 2 Mei 1825.

De GOUVERNEUR, AD INTERIM, DER PROVINCIE *GELDERLAND*,

Eenige nadere renseignementen noodig hebbende, om een meer bijzonder overzigt te kunnen maken van den staat van elke gemeente dezer Provincie, zoo met opzigt tot het statistieke als anderzins.

Heeft goedgevonden:

De stedelijke Regeringen van Wageningen, Hattem, Doesborgh, Elburg, Groenlo, Doetinchem, Lochem en Nijkerk, alsmede de respective plaatselijke besturen der gemeenten ten platten lande, bij dezen, aanteschrijven, om, vóór of uiterlijk op 1e. Junij aanstaande, intezenden de navolgende opgaven en renseignementen, als:

1e. Van de aanzienlijke Heerenhuizen in de gemeente, die het geheele jaar door bewoond worden, met aanduiding van de namen der eigenaren of huurders, en der sterkte van de huisgezinnen.

2e. Van zoodanige Heerenhuizen, welke slechts een gedeelte van het jaar bewoond worden, met aanduiding van den naam van het hoofd des huisgezins, de sterkte deszelven, en hoelang die huizen gewoonlijk geheel of gedeeltelijk bewoond worden.

3e. Van de groote boeren-erven, met aanduiding der namen van de hoofden der huisgezinnen, de sterkte derzelve, de

de grootte der bouwerij, het getal werkboden en arbeiders, (de kinderen mede werkzaam zijnde of mede arbeidende daaronder berekend) het aantal runderen en schapen, en het getal werkpaarden.

4°. Eene gelijke opgaaf van de boeren-erven van de tweede soort.

5°. Eene gelijke opgaaf van de boeren-erven van de derde soort.

6°. Idem van de vierde soort.

7°. Idem van de vijfde soort.

Ten aanzien van welke wordt geobserveerd, dat tot de 2e soort behooren de zoodanige ter grootte van 20 à 40 bunders; tot de 3e soort die van 10 à 20 bunders; tot de 4e soort die van 5 à 10 bunders, en van de 5e soort die beneden de 5 bunders; zullende echter van ieder erf zoo na mogelijk de preciese grootte moeten worden opgegeven.

8°. Eene gelijke opgaaf van de andere huizen, met uitzondering van de logementen en herbergen, mede in vijf klassen te verdeelen, en die met de opgegeven boeren-erven kunnen worden gelijk gesteld, tevens met aanduiding van de namen der eigenaren of huurders, de sterkte der huisgezinnen, en het beroep of bedrijf.

9°. Eene opgaaf van de gegoedde arbeiders, met vermelding der namen van de hoofden der huisgezinnen, derzelver sterkte, het in gebruik hebbende land, en het aantal runderen en paarden, en

10°. Eene opgaaf van de logementen en herbergen, met derzelver presumtief vertier, den naam van de hoofden der huisgezinnen en derzelver sterkte, alsmede het aantal der dienstboden in drie klassen te verdeelen.

En

(3)

En vermits het van belang is, dat de gezegde opgaven met de meeste naauwkeurigheid en onzijdigheid worden opgemaakt; zoo zullen de opgenoemde plaatselijke besturen de opgaven vervatten in eenen staat, ingerigt volgens het hiernevens gevoegde model, en zullen Heeren Burgemeesteren en Schouten zich een of meer leden van het bestuur of den Raad kunnen assumeren, om hen in de opmaking der gevraagde renseignementen behulpzaam te zijn; terwijl daarna de staat aan den Ontvanger der directe belastingen ter visie zal behooren te worden gesteld; met verzoek, om daaromtrent deszelfs aanmerkingen, wanneer die mogten exsteren, te willen mededeelen, om vervolgens denzelven in den stedelijken of gemeente raad voor te brengen, denzelven te herzien, en met eene behoorlijke verklaring, dat de daarin vervatte renseignementen met alle naauwkeurigheid en onzijdigheid, naar beste kennis en wetenschap, zijn opgesteld, te onderteekenen.

En zal afschrift dezer aan opgemelde plaatselijke besturen worden ingezonden, om daaraan vóór of uiterlijk op het bepaalde tijdstip te voldoen; zullende voorts gelijk afschrift aan de Heeren Hoofdschouten worden ingezonden, om de uitvoering dezer bevorderlijk te zijn.

De Gouverneur voornoemd,

VAN HEECKEREN TOT KELL.

Een lange brief van de "Gouverneur, ad interim", maar toch zo bondig gesteld, dat het de voorkeur verdient hem maar aan het woord te laten, in plaats van een omschrijving van al zijn wensen te geven. De burgemeester en de leden van de gemeenteraad hebben het vast druk gehad om de formulieren "volgens het bijgevoegde model" in te vullen; al op 30 mei 1825 werd hun antwoord "gearresteerd" (= definitief vastgesteld) en kon het naar Arnhem worden gezonden.

Dorth was van 1818 tot 1831 een aparte gemeente, ook met De Vuller als burgemeester. "Als het meezit", dacht ik, "kan ik die zelfde brief van Van Heeckeren tot Kell en het Dorthse antwoord daarop in het - ook keurig bewaarde - archief van de gemeente Dorth vinden". Het zat mee en zo kan ik u dan nu vertellen, dat het "woningenbestand" van Gorssel en Dorth, die ik gemakshalve nu maar als een geheel beschouw, er toen als volgt uitzag:
(volgorde plaatsnamen:
Gorssel, Epse, Almen, Harfsen, Eefde, Dorth)

	G	Ep	A	H	Ee	D	Tot.
Herenhuizen	1	-	1	2	3	-	7
Boerenerven 2e soort	1	3	10	10	6	5	35
Boerenerven 3e soort	10	13	14	21	20	9	87
Boerenerven 4e soort	5	6	2	11	6	2	32
Boerenerven 5e soort	2	-	-	7	1	5	15
Huizen 1e soort	1	-	1	-	1	-	3
Huizen 2e soort	3	-	1	-	-	-	4
Huizen 3e soort	3	1	2	1	1	-	8
Huizen 4e soort	2	-	4	-	4	-	10
Huizen 5e soort	-	-	-	-	-	-	-
Gegoede arbeiderswon.	14	14	6	11	18	5	68
Arbeiderswoningen laagste klasse	31	33	20	30	24	15	153
Herbergen en logementen	1	1	1	-	1	2	6
Broodbakkers	1	-	1	-	1	-	3

De aandachtige lezer zal inmiddels wel enige vragen hebben.
Op slechts een daarvan kan ik het antwoord geven: de broodbakkers worden in de brief niet genoemd, maar zijn in het model-antwoordformulier met de (ganze)pen toegevoegd. Maar waarom wilde de Gouverneur a.i. wel het aantal broodbakkers weten en niet - bijvoorbeeld - het aantal molenaars? En naar welke maatstaven werd de klasse van de "huizen, die met de opgegeven boeren-erven kunnen worden gelijkgesteld" bepaald? Al die formulieren uit alle Gelderse gemeenten zijn naar Arnhem gezonden en daar zijn ambtenaren ongetwijfeld naarstig gaan tellen. Maar hoe konden zij weten, dat zij geen volkomen ongelijksoortige eenheden bij elkaar zaten te tellen? En dan de herenhuizen: Dorth had toch het Huis Dorth en in Gorssel stonden toch de huizen Eschede en Joppe? Tja, ik kan er ook niets aan doen, maar Dorth en Joppe komen op de lijst niet voor! De enig logische conclusie is, dat die huizen op dat moment niet werden bewoond; naar leegstaande herenhuizen werd tenslotte niet gevraagd!

Afgezien van de herenhuizen geloof ik echter, dat de opgave van de gemeenten Gorssel en Dorth vrijwel compleet is. Aan de hand van diverse lijsten van belastingplichtigen uit die tijd heb ik een en ander gecontroleerd. Ik kreeg daarbij sterk de indruk, dat ook burgemeester de Vuller een kohierlijst - uit maart 1825 - ter controle heeft gebruikt; dat ik zijn werk 166 jaar later zat over te doen!
Deze gegevens vormen een prachtig uitgangspunt voor een serie artikeltjes, waarin voor elk van de zes woongebieden het huisnummer, naam en beroep van de hoofdbewoner, de naam en de omvang van zijn/haar erf en de categorie, waarin dat erf volgens de naar Arnhem gezonden opgave behoorde viel, kunnen worden vastgelegd.
Wellicht zal ik die stukjes schrijven, maar ik moet u dan wel bij voorbaat vertellen, dat er heel wat mensen aan zullen hebben meegewerkt. Zonder het zeer deskundige meedenken van de heer Eefting, het al door de schrijfploeg gedane werk - de lijst van erven, die in overlijdensaktes voorkomen - en de assistentie van "mede-speurders" als de heren Verstege en Klein Ovink zal het niet lukken. Typisch verenigingswerk dus en dat maakt het nog gezellig ook!
Dan nog even het "presumtief vertier" (zeg maar: de geschatte omzet) van de zes herbergen, die deze naam volgens de opgave mochten dragen. "De Roskam" van Jan van der Mey in Gorssel werd geschat op 150 gulden, evenals "De Laatste Stuiver" van Jan Wunderink in Eefde. Teunis Pessink in Epse kwam tot 125 gulden en bij Abraham Jan Markvoort in Almen ging 100 gulden om. "De Roskam" van Jan Harmsen in Dorth kwam tot 60 gulden en voor de weduwe Schuitert in "De Wippert" staat 50 gulden genoteerd.
Het "debiet" van bakker J.L. Willemsen in Gorssel was honderd

gulden (hoeveel broden hij daarvoor bakte staat er helaas niet bij); zijn collega's Vrijthof in Almen en Hulshof in Eefde kwamen beiden tot een omzet van vijftig gulden.
Voor verdere gegevens zult u toch op de volgende jaargang van "Ons Markenboek" moeten wachten. Duurt u dat te lang, dan kunt u natuurlijk ook op een maandag naar het gemeente-archief komen.....

Leden: J.P. Dijksman, Blauwedijk 10, 7218 BK Almen
(tel. 05751-1523)
J.H. Goorman, Joppelaan 81, 7215 AD Joppe
(tel. 05759-4308)
A. Hoekstra, Pikeursbaan 5, 7213 BS Gorssel
(tel. 05759-2942)
W. v.d. Kamp, Lochemseweg 38, 7214 RK Epse,
(tel. 05759-3037)
J.W. Lubberding-Braakman, G. Slagmanstraat 11, 7217 SE Harfsen (tel. 05733-1639)
J. Nijenhuis, Wunderinklaan 3, 7211 AG Eefde
(tel. 05750-15761)
J. Pasman, Heideweg 14, 7217 TE Harfsen
(tel. 05733-1248)
A.M. de Ruiter, Joppelaan 14, 7213 NC Gorssel
(tel. 05759-2139)
J. Eefting, archivaris gemeentehuis Gorssel

Redactiecommissie:
Voorzitter : A. Hoekstra, Pikeursbaan 5, 7213 BS Gorssel
Leden : N. Kuik, Het Wilgert 8, 7214 AV Epse
H. Meedendorp, Elfuursweg 22, 7213 EN Gorssel

De vereniging kent leden en begunstigers.
De statuten en het register van leden en begunstigers liggen ter inzage bij de secretaris.
Het lidmaatschap bedraagt f. 25,- per jaar per gezin. Aanmelding voor het lidmaatschap kan geschieden bij de secretaris. Een lid kan zijn lidmaatschap eventueel opzeggen aan het einde van het verenigingsjaar met een opzegtermijn van 4 weken. Het verenigingsjaar loopt van 1 januari - 31 december.
Ter betaling van de contributie wordt een acceptgirokaart toegezonden. Giften van begunstigers kunnen gestort worden op de rekening van de vereniging nr. 3014.05.611 bij de Rabobank Almen-Harfsen of op de postrekening van deze bank nr. 874220.
Ons Markenboek wordt kosteloos aan leden en begunstigers toegezonden. Losse nummers zijn verkrijgbaar bij de secretaris a f. 10,- per nummer.
Publikatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de voorzitter van de redactiecommissie.
Gelieve kopij voor Ons Markenboek te zenden aan een der leden van de redactiecommissie.
Getracht zal worden Ons Markenboek 4 keer per jaar te doen verschijnen.